

UDC 930.85 (4-12)

YU ISSN 0350-7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXIX

Redacteur

NIKOLA TASIC

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Secrtaire

ALEKSANDAR PALAVESTRA

Membres de la Rédaction

MILUTIN GARASANIN, MIJKA IVIC, C'EDOMIR POPOV,

ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique),

DIMITRIJE DJORDJEVIC (Santa Barbara), DRAGOSLAV ANTONIJEVIC,

VESELIN DJUREVIC, MIODRAG STOJANOVIC

BELGRADE

1998

Радивоје БОЛОВИЋ
Народни музеј, Чачак

МАНАСТИР СРЕТЕЊЕ НА БАКРОРЕЗУ ИЗ 1845. ГОДИНЕ

Ајсџракиј: Бакрорез Сретења настао је у Бечу 1845. на основу предлошка, који је Живко Павловић урадио у манастиру почетком децембра претходне године. Топографска анализа показала је његову изразито наративну структуру, која говори о изгледу цркве после доградње звоника у пролеће 1842. и градитељским подухватима на обнови манастирског комплекса од 1818. до 1847. По жељи наручиоца бакрореза, владике Никифора Максимовића, приказани су поред постојећих и објекти чија градња је била у плану. Медаљоне са грбом Кнежевине Србије и представом Сретења доцртао је у Бечу сликар Урош Кнежевић.

Бакрорез манастира Сретења спада у изузетно ретка и драгоценца ликовна сведочанства о „малој српској Светој Гори“ у Овчарско-кабларској клисури. Претходно је путописним пртежима Феликса Каница¹ и снимцима живописа и архитектуре истраживача српских старина Михаила Валтровића и Драгутина Милутиновића.² Нажалост, сам манастир Сретење 1875. није могао привући њихову пажњу, пошто је последњим грађевинским радовима, изведеним „пре тридесетину година нагрђен [...], да горе бити не може“.³

¹ F. Kanitz, *Historisch-Ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1859-1868*, Leipzig 1868, p. 150, 152-153; F. Kanitz, *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zur Gegenwart*, Band I, Leipzig 1904, p. 525, 527, 529.

² С. Богдановић, *Михаило Валтровић и Драгутин Милутиновић као истраживачи српских старина*. Излози Српског ученог друштва. Београд 1978, 35-40.

³ Говор којим је изасланик Српског ученог друштва за снимање уметничких споменика по Србији Михаило Валтровић отворио четврти излог снимака архитектоних, живописних и скулптурних. 1. маја 1877. год., *Гласник СУД*, књ. XLVI, Београд 1878, 249.

Манастир Сретење први пут се помиње под именом Корање у оквиру села Марковице 1528. Био је задужен са 30 акчи пореза.⁴ У његовој библиотеци чувала се једна штампана „Библија“ са записом о страдању манастира од Турака 1623. године.⁵ За време игумана кир Јавићија примио је 1637. у залог једно рукописно јеванђеље.⁶ Патријарх Гаврило га је посетио 1650. године и однео са собом у Пећку патријаршију „Тисник“ манастира Ариља.⁷ У запису на једној панатији из XVII века помиње се проигуман Софрошије Сретењац, који је 1690. прешао у Војводину са избеглим пародом.⁸ Манастир је запуство крајем истог или почетком следећег столећа. У таквом стању храм „Сретенија“ пописан је на почетку Првог српског усташка.⁹ Јеромонах Никифор Максимовић га је затекао у рушевинама. „до основица разваљеног“ и обновио 1818. године. Вук Караџић видео је малу цркву 1819. а „стара је [...] била велика и наоколо свуд ограђена ћелијама, од који се зиђине и сад знаду, као и темељ од цркве“.¹⁰ Судећи по овом податку и чињеници да храм није био освећен¹¹ обнова је била делимична и изведена је само на централном делу цркве. Радови ће бити завршени тек 1844. иако ће многе године Никифоровог монашког подвизништва и свесрдног архијерејског старања бити посвећене манастиру Сретењу.

Прекид радова на обнови Сретења уследио је са избором Никифора Максимовића за владнку епархије ужичке. После свечаног рукоположења у Цариграду 1831. године, прве дане у својој епархији посветио је „многозубљеном“ манастиру, а затим се вратио у Чачак. Обнова саборне цркве 1834. градња зграде основне школе 1836. и владичанског копака 1837. уз свакодневне обавезе на организацији духовног живота испунили су целу деценију.¹²

⁴ А. Аличић, *Турски катихетски пописи неких подручја Западне Србије, XVI и XVII век*, књ. II, Чачак 1985, 128.

⁵ Љ. Стојановић, *Сѣтари српски записи и напѣисни*, књ. I, Београд 1902, 307 (бр. 1139).

⁶ Љ. Стојановић, *Сѣтари српски записи и напѣисни*, књ. I, 334 (бр. 1300).

⁷ Љ. Стојановић, *Сѣтари српски записи и напѣисни*, књ. I, 364 (бр. 1446).

⁸ С. Милеуснић, *Два зајребацка панаџијара*, Саопштења, књ. XX–XXI, Београд 1988/89, 225–228; Д. Поповић, *Велика сеоба Срба 1690*, Београд 1954, 45, 46.

⁹ Р. Перовић, *Први српски усташак, Акѣта и писма на српском језику*, књ. I, Београд 1978, 104.

¹⁰ В. Караџић, *Почетак описанија српски наместира*, Данциг, Забавник за годину 1826, Сабрана дела Вука Караџића, књ. VIII, Београд 1969, 48.

¹¹ АС. МБ. 1844. 1114, Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 24. новембар 1844. године.

¹² Љ. Дурковић-Јакшић, *Епископ ужички Никифор и млади Њеџош*, Краљево 1980, 12, 57–69; Р. Бојовић, *Чачак на црпѣжу Феликса Капица из 1860. године*, Богородица Градачка у историји српског народа, Чачак 1993, 253–263.

Владика Никифор Максимовић се 1840. године вратио својим плановима за обнову сретењске цркве или лично старао о набавци предмета за богослужбене потребе. Радионица Јосифа Хорнунга из Пеште излила је 1842. три звона са натписима и празничном представом.¹³ У Бечу су набављена два велика месингана свећњака,¹⁴ а у Београду сребрна кационица 1843. године¹⁵ и теплота 1844 (рад Мише кујунције¹⁶), сребрна кандила, путир, свећњаци, три крста, од којих два мања са позлатом 1845.¹⁷ и петохлебница 1846.¹⁸ После завршених грађевинских радова позвао је 1844. године у манастир сликаре Живка Павловића из Пожаревца и Николу Јанковића из Охрида да осликају унутрашњост цркве. Престоне иконе био је већ насликао Живко Павловић у априлу месецу за време боравка у Крушевцу. Живописање Сретења било је завршено 8. децембра 1844. и о томе састављен запис у припрати изнад врата на западном зиду.¹⁹ Сутрадан је у манастир дошао владика Никифор Максимовић и осветио храм Сретења Господњег.²⁰

Непосредно по освећењу цркве, почетком децембра 1844. у манастиру је настало још једно ликовно дело, које не пропушта да помене и први Никифоров биограф Павле Јовановић, писар конзисторије ужичке у Чачку. Ради се о цртежу, на основу кога је владика „св. обитељ Сретенне Господње са зданицама свима на бакру 1845. год. изрезати дао“.²¹ По његовој жељи

¹³ АС, МБ, 1842, 160. Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 16. март 1842. године; П. Јоанновић, *Животъ и подвиги епископа ужичкогъ ѿсѣодина Никифора Максимовића*, Београд 1849, 13.

¹⁴ П. Јоанновић, *н. д.*, 12, 13.

¹⁵ АС, МБ, 1843, 189. Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 23. фебруар 1843. године; П. Јоанновић, *н. д.*, 12; Мирјана Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, Београд 1966, 29.

¹⁶ АС, МБ, 1844, 71. Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 21. јануар 1844. године; П. Јоанновић, *н. д.*, 12.

¹⁷ П. Јоанновић, *н. д.*, 12; Мисаило Сретењски, *Манастир Сретенне на Овчару*, Гласник. Службени лист Српске православне патријаршије, бр. 5, Сремски Карловци, 14. марта 1930, 73.

¹⁸ П. Јоанновић, *н. д.*, 12; Мирјана Шакота, *н. д.*, 29.

¹⁹ П. Јоанновић, *н. д.*, 11; Мисаило Сретењски, *н. д.*, 72; Р. Станић, *Иконостас цркве манастира Сретенне на Овчару*, Зборник радова Народног музеја, књ. XI, Чачак 1981, 48.

²⁰ АС, МБ, 1844, 1114.

²¹ П. Јоанновић, *н. д.*, 17; МСПЦ, МБ, 1859, 780. Описанице цркве манастира Сретенја у окружију чачанском и списак њени ствари, Сретење, 11. децембар 1859. године, не помиње бакрорезну плочу.

израдио га је Живко Павловић,²² чиме је, поред заслуга због живописања цркава и сликања иконостаса стекао изузетну архијерејску наклоност.

Владика Никифор Максимовић упутно је припремљен цртеж Срећења митрополиту Петру Јовановићу 23. децембра 1844. године с молбом да га пошаље у Беч „на ког мајстора надлежи“ да му „штамбу, од којег материјала најпостојанија може бити начини“ и 100 графичких листова од штампа.²³ „Исајинован манастир“ имао је прилике да види у митрополији сликар Јован Исајловић Млађи, који је понудио да „због неки примечанија“ уради нови и литографише га. Владика Никифор Максимовић није прихватио његов предлог, отворено рекавши да не жели „да штампа на камцу избудена буде“.²⁴ После добијеног одговора из Чачка митрополит Петар Јовановић послао је цртеж манастира Срећења Уроњу Кнежевићу, који му је пред одлазак у Беч на студије сликарства израдио целивајуће иконе за саборну цркву у Београду.²⁵

Сарадња сликара Уроша Кнежевића (Сремски Карловци 1811 – Београд 1876) са бечким графичким атељенма започела је 1840. године. Најпре се преко Анастаса Јовановића распитивао у Бечу код професора Карла Рала за услове резања у бакру или челику Карађорђевог портрета, пре него што је Јохану Штадлеру 1841. поверио литографисање копије слике Владимира Лукпча Боровиковског.²⁶ Габријел Декер истим поступком

²² Претпоставку о Живку Павловићу као аутору предлошка изнели су С. Душанић – Р. Николић, *Manastir Sretnje i Sv. Trojica pod Ovčarom*, Vesnik Muzejskog i konzervatorskog društva Srbije, br. 1–2, Београд 1960, 47; С. Душанић – Р. Николић, *Овчарско-кабларски манастири*, Београд 1963, 60. Поткрепљена је изреченим судом сликара Јована Исајловића Млађег о зграфеским особеностима предлошка, који није урађен „по правилима данашњег стања“ и везана за аутора сртењског живописа временом настанка, одмах после освећења цркве, између 8. и 23. децембра 1844. године.

²³ АС, МБ, 1844, 1167. Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 11. децембар 1844. године.

²⁴ АС, МБ, 1845, 1. Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 29. децембар 1844. године.

²⁵ П. Васић, *Војвођански сликари у Србији (1817–1850)*, Научни зборник Матице српске, серија друштвених наука, св. 1, Нови Сад 1950, 98; П. Васић, *Урош Кнежевић*, Опово 1975, 36–40.

²⁶ А. Ивић, *Слике Карађорђа и Младена Миловановића*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. IX, св. 1–2, Београд 1929, 170; Љиљана Симић, *О једном Карађорђевог оригиналног портретицу*, Зборник Музеја Првог српског устанка, св. I, Београд 1959, 144; П. Васић, *Историјски портрети Уроша Кнежевића*, Зборник Музеја Првог српског устанка, св. II, Београд 1960, 37; П. Васић, *Урош Кнежевић*, 34, 98; Б. Вујовић, *Уметности обновљене Србије 1791–1848*, Београд 1986, 277.

је умножио 1855. године у Бечу његове портрете кнеза Александра Карађорђевића и кнегиње Персиде Карађорђевић.²⁷ Године 1859. Урош Кнежевић издаје литографију још једне своје слике. Икону Светог Саве, нуђену са кнежевим портретом Министарству просвете фебруара 1858, умножио је „по образцу коп је он измоловао“ и доставио школама у Србији.²⁸ После тога појавио се још само 1868. године као издавач олеографисаног портрета младог кнеза Милана Обреновића IV.²⁹

Бакрорез Сретења пружа неколико нових података о овој области његовог рада. Припремајући цртеж за резање Кнежевић је додао на горњој страни медаљоне са грбом Кнежевине Србије и патроном храма.³⁰ Док се први детаљ препознатљиво везује за његову делатност у Србији у доба прве владе кнеза Милоша Обреновића,³¹ минијатурна композиција „Сретења Господњег“ задржава елементе традиционалног односаликовног приказа архитектуре и представе празника у српској графичи XVIII века. Његова улога у обликовању предлошка, ако се изузму могуће интервенције у приказивању пејзажа, овим је највероватније завршена, јер је на бакрорезу верно пренет и калиграфски облик слова из натписа са цртежа Живка Павловића.

Владика Никифор Максимовић се сагласио са Кнежевићевим допунама на цртежу Живка Павловића и замолио га да на плану приложеном из Беча „буде Овчар зашиљаст на врху“.³² Договорен је тираж од 500 примерака по цени од 160 форинти сребра (од тога „за два горе знака 10 фр.“) с тим да и „штамбу овамо пошаље, да се овде у Србији налази, а не

²⁷ П. Васић, *Историјски портрети Уроша Кнежевића*, 34, 35; П. Васић, *Урош Кнежевић*, 60, 121; Вања Краут, *Графика у доба класицизма*, Класицизам код Срба, књ. 3, Београд МСМЛXVI, 35; Вања Краут, *Историја српске графике од XV до XX века*, Горњи Милановац 1985, 120.

²⁸ *Сликарство и графика*, архивска грађа, Класицизам код Срба, књ. 3, 402–405, 409; П. Васић, *Урош Кнежевић*, 70, 129. На основу предрачуна и уговора Министарства просвете са уметником Вања Краут је у прилогу *Графика у доба класицизма*, 35 и књизи *Историја српске графике од XV до XX века*, 120, 121 изгубљену литографију „Свети Сава“ приписала Урошу Кнежевићу.

²⁹ П. Васић, *Историјски портрети Уроша Кнежевића*, 41; П. Васић, *Урош Кнежевић*, 132.

³⁰ АС, МБ, 1845, 244. Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 31. март 1845. године.

³¹ П. Васић, *Војвођански сликари у Србији (1817–1850)*, 98; П. Васић, *Урош Кнежевић*, 100; *Сликарство и графика*, архивска грађа, 320. За Апелациони суду Београду насликао је грб Кнежевине Србије.

³² АС, МБ, 1845, 244.

у Бечу да стоји“.³³ Отиснути бакорез са матрицом стигао је у Београд 30. септембра 1845. године преко трговца Тасе Ђорђевића-Башкалфића.³⁴

Бакорезна плоча, димензија 68,2 × 49,6 cm чува се у манастиру Сретењу на Овчару.³⁵ а оригинални отпак, димензија 68 × 52 cm у Народној музеју у Београду.³⁶ Бакорез има на крају зашиса накнадно додату годину „1845“, која се налази и на савременом отиску.³⁷ Расположиви извори не откривају име бакоресца ни графичког завода у коме је бакорез отиснут.

Манастир Сретење (Монастырь Срѣтење) приказан је у планинском пејзажу. Свечана поворка дочекује и прати архијереја од главног улаза према цркви на празник „св. Јакова Персјанина“, када је храм освећен. Испод горње ивице у медаљонима са класицистичким оквирима дат је државни грб и празнична представа. Поред цркве и кошака, који су у том тренутку чинили манастирски комплекс, приказане су и грађевине, које су раније постојале или је њихова градња била планирана. При дну композиције је запис, са називима објеката означених бројевима на бакорезу: „1. Церковъ. 2. Конакъ Епископскій. 3. Конакъ гостилный 4. Келиа общаа. 5. Келиа мала. 6. Магерна. 7. Трапезарија велика. 8. Трапезарија мала. 9. Житница. 10. Источникъ. 11. Конюшница. 12. Велика ваца. 13. Мала ваца. 14. пѣтъ у варошъ. 15. Долній источникъ. 16. Высока гора, зовома Овчаръ. 17. Нижій холмъ зовомый Кабларъ.“

Утицај Никифора Максимовића на обликовање предлошка, по коме је изведен бакорез, нарочито је видљив код приказивања објеката на северној и западној страни. Манастир је у тренутку освећења био једно велико градилиште, много се радило и следећих година, а неостварене замисли забележене на бакорезу сведоче о далекосежним плановима амбициозног владике.

Топографска анализа бакореза ослања се на књигу Павла Јовановића, „Живот и подвиги епископа ужичког господина Никифора Макси-

³³ Исто.

³⁴ АС, МБ, 1845, 710. Митрополит Петар Јовановић – владци Никифору Максимовићу, Београд, 18. септембар 1845. године. О личности Тасе Ђорђевића Башкалфића писао је В. Стојанчевић, *Башкалфићева афера у западној Буџарској 1846. године*, Историјски часопис, књ. XII, Београд 1973, 213–229.

³⁵ Мирјана Шакога, *н. д.*, 29.

³⁶ Народној музеј, Београд, Кабинет графике, инв. бр. 826. Репродукција бакореза је објављена у чланку Оливере Недић, *Графичке представе српских манастира као извори подаци при конзерваторско-реставраторским радовима*, Зборник заштите споменика културе, књ. IX, Београд 1958, 24.

³⁷ Љ. Дурковић-Јакшић, *н. д.*, 13; Вања Краут, *Каталоџ црпкежа и графике, у Класицизам код Срба*, књ. 8, Београд МСМЛXVII, 83. Накнадно урезану годину прочитала је као „1846“.

мовића“. Два изузетна сведочанства о ктитор у његовој задужбини, бакрорез и житије, стилски и мисаоно повезани, не обухватају само последње године његове делатности.

Манастир Сретење (1) приказан је као једнобродна грађевина, покривена ћерамидом, са паглашеним правоугаоним певничким просторима и петостраном олтарском апсидом. Црква има припрату и звоник дограђен у пролеће 1842. године. За његово зидање плаћено је „мајсторима днбрашима [...] 150 дуката цесарскиј“. ³⁸ Заталасана стреха четворосливног крова барокног звоника, прати облик окулуса изнад правоугаоног прозора, постављеног у плиткој ниши завршеној слепим луком. На јужној страни цркве виде се још један ужи прозор на звоннику и два велика правоугаона, са каменим оквирима, на певници и припрати. Црква је 1860. године прекривена бакром по завештању њеног ктитора. Радове је извео мајстор Јохан Штајнлехнер. ³⁹ Иза њега је остао „недовршениј рад око покривача манастирског [...] јер због неудесно постављеног крова на певницама вода низ дувар црквени лије, малтер обаљује и дувар квари“. ⁴⁰

Епископски конак (2), саграђен од камена 1840. године за хиљаду талира, ⁴¹ био је спратна грађевина са кровним покривачем од ћерамиде, фасадом рашчлањеном кордон венцем и лезенама. Испред је имао пространи поплочани трем. У подрумске просторије улазило се са источне стране. На спрату су биле „четири собе, од који једна с ћшлером архијерејска, једна за отменија лица господу, а у прочима духовници обитавају“. ⁴² Владичина соба изгледала је 1853. године врло скромно. Била је застрвена великим ћилимом. Сем кревета и ормара са четири фиоке, у њој се налазило огледало и долап са српским и грчким књигама. На зидовима био је „образ г. епископа Никифора“, иконе Исуса Христа, Свете Тројице и „план студенички“. ⁴³ који је могао бити инспирација за настапак бакрореза мана-

³⁸ АС, МБ, 1842, 160; У прилогу *Споменици културе у Овчарско-кабларској клисури*, Старинар, књ. I, Београд 1950, 104 и књизв Марице Шупут, *Споменици српској црквеној грађињелства, XVII-XVIII век*, Београд 1991, 284 доградња припрате са звоником стављена је у време обнове 1818. године.

³⁹ АС, МБ, 1860, 686, Митрополит Михаило Јовановић – Начелству округа чачанског, Београд, 18. јун 1860. године.

⁴⁰ МСПЦ, МБ, 1862, 889, Игуман Исаија Катанић – Апелаторијалној конзисторији, Сретење, 7. мај 1862. године.

⁴¹ П, Јоанновић, *н. д.*, 14.

⁴² *Истџо*.

⁴³ АС, МБ, 1856, 853, Комисијски попис заоставштине епископа ужичког Никифора Максимовића.

стира Сретења.⁴⁴ Владичин конак је срушила немачка авијација приликом бомбардовања 1941. године.

Гостински конак (3) саграђен је 1845. године. Био је покривен шиндром. Имао је четири собе за становање јеромонаха, једног монаха и гостију.⁴⁵

Општа келија (4) исцртана је по жељи Никифора Максимовића, мада њена градња никада није била реализована. Замисљена је као сиратин објекат са отвореним тремом, на који се излази спољашњим степеницама. Кровна конструкција се на југоисточном углу ослања на камени стуб. Њена необична архитектура говори са колико монашких идеала је владика Никифор планирао довршетак манастирског комплекса.

Келија мала (5) је приказана на бакрорезу свакако са жељом да сачува успомену на први обновљени објекат, у коме је као јеромонах Никифор Максимовић живео са два ђака.⁴⁶ Не помниће се код Павла Јовановића, а ни 1859. године, када је манастир имао „3 копака са 11 соба, ћерамидом покривени, од кои под два подрума имају“.⁴⁷

Велика трпезарија (7) је приказана према замисли наручиоца наспрам олтара цркве, у продужетку опште келије, прислоњена уз манастирски зид. Подигнута је следеће 1846. године. Била је покривена ћерамидом. Имала је трпезарију и три собе за госте.⁴⁸

Мала трпезарија (8) налази се на бакрорезу северозападно од цркве. У објекту са „магерном“ (6) тешко је препознати „мутвак [...] у врло рђавом стању“, који помниће Никифор Максимовић у једном писму 1846.⁴⁹ Радови на овом делу манастирског комплекса предузети следеће године били су обимнији од првобитно планираних. На простору где је највероватније био „трпезар“, подигнут 1827. у првој фази обнове,⁵⁰ саграђена је

⁴⁴ Ради се највероватније о бакрорезу „Манастир Студеница“ из 1733. поново отписаном 1839. „с благословештјем“ митрополита и „настојањем“ Попечителства правосуђа и просвештенија, Д. Давидов. *Српска графика XIX века*. Нови Сад 1978. 339–341; Неда Цар. *Документарне вредности ликовних представа Студенице*, у *Благо манастира Студенице*, Галерија САНУ, св. 63, Београд 1988, 276.

⁴⁵ П. Јоанновић, н. д., 15; Марија Домазет. *Конак у манастиру Сретињу*, Рашка баштина, књ. 3, Краљево 1988, 307.

⁴⁶ В. Караџић, н. д., 48.

⁴⁷ МСПЦ, МБ. 1859. 780; С. Милеускић. *Опис манастира Ужичке епархије 1859. године*. *Богородица Градачка у историји српског народа*, 249.

⁴⁸ П. Јоанновић, н. д., 15.

⁴⁹ АС, МБ, 1846. 872. Владика Никифор Максимовић – митрополиту Петру Јовановићу, Чачак, 29. септембар 1846. године.

⁵⁰ Љ. Стојановић. *Сѣтари српски записи и најџисци*, књ. V, Београд 1925, 304 (бр. 9170); *Грађевинарство*, у *Класицизам код Срба*, књ. 2, Београд МСМЛXVI, 173.

„једна кула од три боја [...] и у њој се утвари црквоне хране, даље повлаче се свезани с кулом пространа [...] трпезарија, кујна и момачка соба“.⁵¹ „Магерна“ као архитектонски детаљ задржана је на трпезарији и после доградње спрата 1956. године.

Источник (10) са једном лулом налази се поред главног улаза. Изненађени калуђери су поред „валова“ оставили кондир и похитали архијереју у сусрет. Осим ове чесме постојала је још једна испред коњушнице и једна испод конака, обележена као „долниј источник“.⁵²

Поред жеље да на бакрорезу овековечи Сретење, владика Никифор Максимовић је настојао да ни његове заслуге не буду заборављене, па је кроз дописана објашњења поред појединих објеката испричана повест о његовом двадесет пет година дугом старању о овом манастиру. Она почиње код „високија гори с пештерама“ звана Овчар (16), где се као јеромонах настанио 1817. године и отпочео обнову цркве, наставља се свечаном литијом, која га као владика дочекује у обновљеном манастиру, окруженом

⁵¹ П. Иоанновић, *н. д.*, 15, 16.

⁵² П. Иоанновић, *н. д.*, 15.

конацима и келпјама, представама објеката манастирске економије (житница „с четири пресека“ – 9, коњушница „од камена ћирамидом покривена“ – 11, необележене помоћне зграде западно од манастира), воћњака (12, 13), пчелњака и пута за варош (14), а завршава се на једном пропланку озпаченом као „удаљено место, на нем же виногради“. Прича је ипак незавршена, јер се владика и даље бринуо о манастиру, у селу Паковраћу подигао је конак 1850. и следеће године виноград оградио зидом.

Топографска анализа показала је изразито наративну структуру бакрореза, који говори о архитектонском преображају цркве после доградње звоника 1842. и градитељским подухватима на обнови манастира од 1818. до 1847. Подстицај за настапак предлошка дошао је свакако из Студенице, која неколико година раније поново умножава графички лист из 1733. По угледу на њега Живко Павловић упусти у панораму манастира литијску поворку, која на дан освећења прати владика. Стицајем околности у израду водите улетена су и имена двојице школованих сликара: Јована Исајловића Млађег, заинтересованог да сам изради цртеж и литографише га и Уроша Кнежевића, коме је поверено да у Бечу брише о настапку бакрореза. Првом се жеља није испунила, пошто владика није имао поверења у нову графичку технику, а „примечанија“ на рад живописца, кога је сам изабрао, није допуштао. Други је остварио више од посредничке улоге кроз две апликације на бакрорезу, које је владика Никифор Максимовић прихватио: празничну представу, која је већ коришћена као ознака припадности на приложеним звонима и грб, као могућу везу са уставобранитељским идејама. Захваљујући његовим монашким схватањима манастир Сретење добио је, поред закаснеле преписвачке делатности⁵³ још једно изузетно вредно обележје духовног живота у првој половини XIX века.

⁵³ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и напписи*, књ. VI, Београд–С. Карловици 1926, 159 (бр. 10472). Дијак Вук прешао је „Молебник“ и „Последованије молебное“ 1830. при јеромонаху Никифору создатељу храма Сретењца“.

ПРИЛОЗИ

1

Ваше високопреосвјаштенство!

По доносителу писма овог Станиши Марковићу житељу београдском, понишем вашем високопреосвјаштенству од митра мог Сретенија изцаихноват план с том учтивом молбом, да ваше високопреосвјаштенство изволи истију Беч, па кога мајстора падлежи, послати, да ми по истом плану штамбу, од ког материјала најпостојаније може бити начини, и такову заедно с 100 икона митрскиј, да на ваше високопреосвјаштенство пошто буде, упути.

За коју ћу ја, пошто год буде стала ванему високопреосвјаштенству новце, особитом благодарношћу мојом, издати.

Вашего високопреосвјаштенства на служби

11. Децембра 1844.

У Чачку

EN № 440

(АС, МБ, 1844, 1167)

Ужичкиј епископ

Никофор Максимовић

2

Ваше високопреосвјаштенство!

Из писма вашег високопреосвјаштенства од 23. тек. м. EN № 1232 известити сам се за изображенне митра мог Сретенија могао, како би због неки примечанија г. Исаиловић молер собом овамо доћи да обкопира обитељ и по правилама данашњег стања на камену такову израдити желно. Сврху ког одговарајући вашем високопреосвјаштенству учтивјејше јављам, како ние нужно г. Исаиловић молер да долази, нити пак ја кабулим да штампа на камену избодена буде.

Мени ние казивато да је тако одвећ на бакру штампа скупа, нити би ја у првом писму мом онако да сам дознао изразио се.

Но најпосле ја умољавам ваше високопреосвјаштенство да би ваше високопреосвјаштенство изводело тај план по неком трговцу у Беч послати, и бакрорезца уштитати, пошто би он на бакру штампу изрезао, пак ако би могли платити, тако би дали и радити, акол би одвећ заскупио, а ми би му истиј план поклонили и прошли се намеренија нашег, као што би одговор могао из Беча доћи док и ја тамо у обично време на пролеће приспем, да знам, и као што ћемо се о ствари тој обширније поразговарати се.

Вашего високопреосвјаштенства на служби

29. Децемврија 1844.

у Чачку

EN № 458

(АС, МБ, 1845, 1)

Ужичкиј епископ

Никофор Максимовић

3

Ваше високопреосвјаштенство!

Писмо вашег високопреосвјаштенства послато ми од 28. марта т. год. с приложеним одговором на ваше високопреосвјаштенство из Беча од господина Кнежевића примио сам 30. т. м. из ког сам прилога разумео шта се захтева за штамбу мог манастира у Бечу т. е. 150 фр. сребра и за два горе знака 10 фр. сребра. То бива свега 160 фр. ср. Ја пристаем на то са израђеним 500 екземплара. на тај конач да и сушту штамбу овамо пошље, да се овде у Србни налази, а не у Бечу да стои.

Приметио сам у овом приложеном плану, ние Овчар изишао у висину између она два знака као што је он т. е. Овчар, у моего плана није изишао зашто малена хартија. За то ваше високопреосвјаштенство назначите гос. Кнежевићу да буде Овчар заошиљаст на врху као што сам ја у плану овом приложио овде, а мрс. храм је Сретеније ког и празне.

Вашего високопреосвјаштенства на служби

EN^o 114

31. марта 1845.

у мру Сретенију

(АС, МБ, 1845, 244)

Ужичкиј епископ
Никифор Максимовић

4

Епископу ужичком Никифору Максимовићу

У Београду 18. септемвр. 845.

EN^o 710

Трговац и житељ овдашњиј Таса Башкалфић јавио нам је данас да су му 500 комада изображенија вашег митра Сретенија заедно с једном бакарном таблом истог изображенија из Беча приспела, и поднео нам је трошак кои је око тога учињен. Истиј списак не изостављамо овде /, у прилогу в. преосвјаштенству припослати с тиме, да изволите учинити сходну наредбу, да му се тај рачун по жељи његовој што скорие исплати.

(АС, МБ, 1845, 710)

5

Ваше високопреосвјаштенство!

Трговцу и житељу београдском Таси Ђорђевићу Башкалфићу, ја сам по писму вашег високопреосвјаштенства од 18го. септемврија тек. год. EN^o 710 и по приложеној ми одњета за изображеније моего манастира Сретенија и бакарну таблу конти. рест новца по овдашњем житељу и купцу Вуји Пантелићу исплатио. О чему ваше високопреосвјаштенство учтиво настојећим у известие постављам.

Вашего високопреосвјаштенства на служби

9. ноемврија 1845.

у Чачку

EN^o 353

(АС, МБ, 1845, 908)

Ужички епископ
Никифор Максимовић

THE MONASTERY OF THE PRESENTATION OF JESUS IN THE TEMPLE
ON A COPPERPLATE ENGRAVING OF 1845

S u m m a r y

A copperplate engraving depicting the Monastery of The Presentation of Christ on Ovčar was made in Vienna in 1845, after the model provided by Živko Pavlović in early December of the preceding year, after the church had been decorated with wall paintings. A topographical analysis has shown a markedly narrative structure of the engraving recording the architectural transformation of the church after the building of a bell tower in 1842 and the renovation of the monastery (1818–1847). Following the wish of the commissioner, bishop Nikifor Maksimović, besides the existing structures there were also depicted those which were yet to be built. The names of two trained painters are also associated with the engraving: Jovan Isajlović the Younger, keen on making the engraving on his own, and Uroš Knežević, entrusted by the metropolitan with the execution of the engraving in Vienna. The former's wish never came true, the metropolitan having been suspicious about the new printing technique. Uroš Knežević enriched the model with the medallions containing the coat-of-arms of the Principality of Serbia and the depiction of the Presentation of Jesus.